
UNIVERSITAT DE GIRONA

FACULTAT D'EDUCACIÓ I PSICOLOGIA

LA IMATGE SOCIAL DE LA VELLESA

TREBALL DE FINAL DE GRAU – GRAU EN TREBALL SOCIAL

NOM I COGNOMS: Blanca Bardera Badosa

CURS: 4rt Curs de Grau en Treball Social

TUTOR TREBALL FINAL DE GRAU: Josan Langarita

PROMOCIÓ: 2013-2014

DATA: 06/06/2014

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	Pàg. 3
DISSENY METODOLÒGIC	Pàg. 4
- Tècniques d'exploració	Pàg. 4
- Objectius	Pàg. 5
- Hipòtesis	Pàg. 5
MARC TEÒRIC	
- Aproximació a l'objecte d'estudi	Pàg. 5-10
- Canvis socials en l'envelliment	Pàg. 10-13
- Construcció i imatge social de la vellesa	Pàg. 13-16
- La imatge de la vellesa a través dels infants i els adolescents	Pàg. 16-19
- L'autoimatge	Pàg. 19-21
INTERVENCIÓ DEL TREBALLADOR SOCIAL AMB GENT GRAN	Pàg. 21-22
- Treball Social Gerontològic	Pàg. 22-25
CONCLUSIONS	Pàg. 25-26
BIBLIOGRAFIA	Pàg. 27-29

INTRODUCCIÓ

La vellesa és una etapa de l'ésser humà que ha estat interpretada de forma variable depenent del context en el qual s'analitza. La consideració de la vellesa és canviant en les diferents cultures i a través del temps, però és actualment, a causa de l'augment de l'esperança de vida, quan aquest col·lectiu està generant una major visibilitat en la societat.

Les dades demogràfiques indiquen que des de fa uns anys la vellesa constitueix un col·lectiu cada vegada més gran en la societat espanyola. L'envelliment de la població és un fet actual que es deu a diferents factors i es pot analitzar des de diferents perspectives: de tipus històric, cultural, demogràfic, polític-social, biològic, entre d'altres, però sobretot està influït per la transició demogràfica i el descens de la taxa de natalitat i la mortalitat. La població de gent gran està en augment i aquest fet no només involucra a la població vella, sinó també a la societat, la qual s'ha de preparar per atendre les necessitats del col·lectiu i al mateix temps afrontar els canvis a nivell social i econòmic.

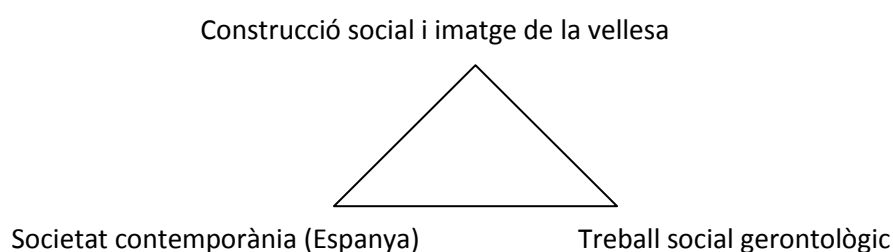
Aquest treball pretén oferir una anàlisi i recerca teòrica sobre la realitat de les persones grans en la societat actual. S'estructura en quatre apartats: una aproximació a l'objecte d'estudi (l'envelliment), els canvis socials que s'experimenten en el procés de l'envelliment, la imatge i construcció social del col·lectiu i finalment, es fa una aproximació al treball social gerontològic, on es plantegen alguns reptes i actuacions pel treballador/a social, no tan sols a nivell de comprensió de la problemàtica, sinó també centrat en l'anàlisi de concepcions derivades dels prejudicis i les percepcions socialment construïdes respecte la vellesa.

Existeix la necessitat d'estudiar la vellesa i l'organització social articulada a partir del biaix edat, tenint en compte els aspectes físics, socials i psicològics, però també cal posar èmfasi en les construccions i percepcions socials en vers el col·lectiu. És a dir, tots aquells aspectes que intervenen en la interacció social com les percepcions, actituds, representacions i significats que se'ls atorga.

DISSENY METODOLÒGIC

Aquest treball de Final de Grau es tracta d'un estudi teòric, on s'investiga i s'analitza la imatge social de les persones grans en la societat actual, concretament en el territori Espanyol i Català. L'elecció d'aquesta temàtica es deu a l'observació de situacions d'estigmatització cap al col·lectiu en l'entitat en la que treballo, d'àmbit sociosanitari. En aquest context, es té poc en compte l'opinió de la persona gran, generalitzant i etiquetant a aquest col·lectiu com a persones dependents i amb poques possibilitats de millora, sense deixar que la persona es desenvolupi autònomament.

En l'elaboració d'aquest estudi teòric, primerament es fa una aproximació a l'objecte d'estudi (la gent gran) i els canvis socials provocats en l'envelliment, tenint en compte a més, els estereotips i prejudicis que afecten i que s'associen a aquesta etapa de la vida. Em plantejo analitzar si la construcció i imatge percebuda de la gent gran per la societat actual, influeix o intervé en les actituds, sensacions i manera de viure que té el col·lectiu de persones grans. És a dir, em pregunto si la visió i la imatge de la societat en torn la vellesa influeix en la visió de la pròpia gent gran. Finalment, es tracta el treball social gerontològic i com aquest intervé amb les persones grans.

TÈCNIQUES D'EXPLORACIÓ

Per a la realització d'aquest treball, en primer lloc he portat a terme una recerca bibliogràfica sobre la tercera edat, estudiant la literatura més important sobre aquest col·lectiu i sobre el paper del treballador social en el mateix àmbit. Aquesta recerca teòrica m'ha permès reflexionar sobre els aspectes més importants del procés de l'envelliment i comprendre els aspectes psico-socials de major importància, així com analitzar la imatge social de la tercera edat a través d'estudis i investigacions portades a terme al territori espanyol i en alguns casos fora de la unió europea.

OBJECTIUS

- Portar a terme una aproximació al fenomen de l'envelliment (en què consisteix i com es defineix), des d'una perspectiva que tingui en compte els aspectes i canvis que es produeixen, a nivell biològic, psicològic i en especial a nivell social.
- Conèixer com es construeixen les actituds i imatges de la societat espanyola en relació a l'envelliment, així com l'autopercepció de les persones grans.
- Conèixer la intervenció del treball social gerontològic amb el col·lectiu de gent gran i portar a terme un anàlisi teòric i reflexiu sobre el paper del treballador social en l'àmbit de la tercera edat.

HIPÒTESI

L'envelliment no es tracta tan sols d'un fet biològic que es troba determinat per l'edat, sinó que és producte d'una construcció social. La imatge, els estereotips i mites en torn la vellesa provoquen una visió errònia i desfavorable del col·lectiu, aquesta imatge social és percebuda i dotada de més connotacions negatives que positives per part de la societat. Davant aquest aspecte, el treballador social ha d'intervenir no només amb el col·lectiu per a millorar la seva situació, sinó també amb la resta de la societat.

MARC TEÒRIC

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI

Martínez, Polo i Carrasco (2002), en el seu article "Visión histórica del concepto de vejez desde la edad media" porten a terme una anàlisi de la visió de la vellesa en el temps i en contextos canviants. Segons els autors, el rebuig a la vellesa es manifesta de manera diferent depenent de cada societat i cultura però sempre hi és present. La història posa una clara evidència en com s'ha produït l'envelliment de la població: "Per l'època de l'Imperi Romà el promig de l'esperança de vida oscil·lava al voltant dels 23 anys d'edat, per a l'època del descobriment d'Amèrica era al voltant dels 30 anys, en l'era victoriana, el promig de vida arribava als 45 anys i actualment l'esperança de vida sobrepasa els 75 anys"¹ (Rodríguez, 2010: 93).

L'increment de la població de persones majors de 65 anys en els països desenvolupats es troba en augment. Aquest fet és motivat per molts factors: la disminució de la natalitat, l'augment

¹ Totes les cites del treball han estat traduïdes al català per l'autora del treball.

de l'esperança de vida, la disminució de les taxes de mortalitat, l'augment de la longevitat, els avenços de la medicina, les millors condicions ambientals i/o les polítiques demogràfiques. Tenint en compte les últimes dades publicades a l'IDESCAT l'any 2014, indiquen que la població de persones majors de 65 anys a Catalunya representa un 17.9% de la població total. L'any 2013, a Espanya la població major de 65 anys representava un 17.7% i a la Unió Europea un 18.2% de la població total.

L'informe de previsions demogràfiques mundials de la Organització de les Nacions Unides (ONU) preveu que entre els anys 2006 i el 2050 la població augmenti en un 37%, de manera que es passarà de 6.700 milions de persones a 9.200 milions. Aquest augment vindrà produït per l'increment de la població de més de 65 anys, que ocasionarà un ràpid envelliment de la població, especialment en els països desenvolupats. L'envelliment de la població mundial, en els països desenvolupats i en vies de desenvolupament, és un indicador de la millora de la salut. El nombre de persones amb 60 anys o més s'ha duplicat a nivell mundial des de l'any 1980, i es preveu que s'assoleixin els 2.000 milions l'any 2050². Aquesta tendència representa un fet molt positiu ja que les persones grans realitzen contribucions molt importants per la societat; tot i que també representa un desafiament per aquesta, que haurà d'atendre cada vegada més les necessitats específiques d'aquest col·lectiu. Segons Gandara (1995), és un fet evident que un dels problemes més greus amb el que s'enfronta el món, i de manera més rellevant als països desenvolupats, és l'envelliment progressiu de la població. El número de persones que formen el col·lectiu de la tercera edat augmenta cada dia i no només en nombres absoluts sinó també proporcionalment en comparació amb els altres grups d'edat.

A mesura que augmenta l'edat de la població, creix també la proporció de dones grans. Fenomen que és degut a la diferència entre sexes, en la qual, les dones tenen una major esperança de vida que els homes. Segons dades de l'IDESCAT l'any 2014 a Catalunya, els homes majors de 65 anys conformen un 543.342 habitants de la població total, representant un 42,43% de la població majors de 65 anys. A diferència del nombre de dones, que és més elevat, essent unes 737.388 habitants de la població total, representant un 57,57% de la població de persones majors de 65 anys. Tenint en compte les dades, es pot observar que la població de dones és superior a la població d'homes; nombre que va augmentant a mesura que avança l'edat. Aquesta diferència entre sexes, segons Marínez (1997) pot ser explicada des de diferents punts de vista, tenint en compte els hàbits de vida i la cura de la salut diferenciats entre homes i dones. Lehr (2003) parla d'una "feminització de l'edat avançada" ja que la nostra

² Segons dades de l'OMS. 2013

societat de persones grans (almenys en persones majors de 75 anys) es troba integrada majoritàriament per dones.

La longevitat de la població comença a augmentar en el S.XIX, aquets fenomen té major incidència en les persones amb un estatus i un nivell econòmic més elevat que altres persones amb condicions de treball menys favorables i amb baixos ingressos econòmics. Globalment, els països amb un alt índex de riquesa, posseeixen taxes més altes de població major de 65 anys, mentre que els països més pobres tenen un índex de l'esperança de vida més baix. (Altarriba, 1992)

La vellesa forma part del desenvolupament i creixement humà; és la última etapa de la vida, en la qual les persones comencen a patir un deteriorament físic i mental, inherent al procés evolutiu. Es tracta d'un procés individual i social que comporta un conjunt de canvis en la vida de la persona. Aquests canvis no afecten a tota la població per igual, sinó que depenen d'un conjunt de factors com poden ser: les malalties, l'estil de vida, la xarxa social, l'educació adquirida o l'herència genètica. La persona experimenta un progressiu deteriorament dels sentits (vista, oïda, olfacte, gust i tacte), una disminució de les capacitats físiques i un seguit de canvis hormonals. A més, també s'aprecia un deteriorament funcional del sistema nerviós central, l'aparell cardiovascular i el respiratori, el geniturinari, l'endocrí i l'immunològic, entre d'altres.

L'edat cronològica i la biològica configuren la idea de vellesa. Fins a l'actualitat, aquesta edat es fixava a partir dels 65 anys (coincidint amb l'edat d'entrada a la jubilació³), però cada vegada més aquesta xifra va augmentant i les persones situen l'etapa de la vellesa a una edat més avançada. Això és a causa de l'increment de l'esperança de vida que planteja redefinir l'edat de 65 anys com aquella edat en la que la persona es considera gran, edat que va ser fixada en temps en els que arribar a aquestes edats en bona salut no era gaire freqüent i en èpoques en que l'arribada a aquesta edat comportava deixar de ser econòmicament productiu. Com afirma Balandó (2006), la vellesa no comença a una edat cronològica uniforme i no es pot generalitzar l'inici en aquesta etapa de la vida; l'edat és doncs, variable i individualitzada. Altres autors com Manuel Martín (2003), parlen també de la vellesa funcional, que mesura la vellesa per nivells de funcionament en àrees físiques i psicològiques. En aquest sentit, ser gran equival a estar físicament incapacitat o depenent. No hi ha una edat

³ El Congrés dels Diputats de Catalunya va aprovar definitivament la reforma de les pensions, que va entrar en vigor l'1 de gener del 2013, amb l'allargament de la vida laboral que s'aplicarà de forma gradual. Cada any, l'edat de jubilació es retardarà un mes cada any fins al 2018 i, a raó de dos mesos en endavant, de manera que, l'any 2027, l'edat legal de jubilació ja serà als 67 anys, en comptes dels 65 d'ara.

predeterminada que marqui l'inici de la vellesa, en tot cas, l'estat i el rol que desenvolupa la persona aniran molt lligats a qualitats associades a la vellesa. L'autor fa també una distinció en dos subgrups: els vells-joves (aquella població entre 60 i 75 anys) i els vells-vells (la població de 75 anys i més, també denominada quarta edat).

En canvi, Rueda (2003) afirma que dins el col·lectiu de persones grans es poden distingir tres subgrups:

- els acabats de jubilar: persones de 65 a 70 anys.
- els vells: persones de 70 a 80 anys.
- els vells – vells: persones majors de 80 anys.

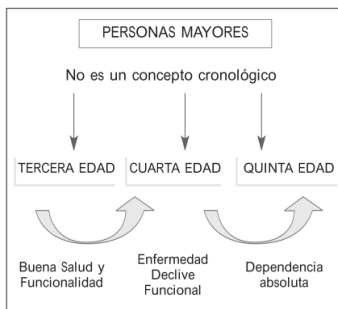
Santamariana (2002) planteja diferències entre el procés d'envelliment, el qual considera que s'inicia en el moment de la jubilació i l'estat de la vellesa, marcat per la pèrdua progressiva de l'autonomia degut a l'estat de salut, que finalitza amb la mort.

PERSONES GRANS	ANCIANS
Procés d'envelliment	Estat de vellesa
Jubilació (65 anys)	Dependència. Fi del cicle vital (75 – 85 anys)

Font: "Percepciones sociales sobre las personas mayores." Santamariana (2002: 448).

Pinazo (2005), fa una doble distinció entre els majors de 65 anys que es troben en plenes capacitats físiques i mentals i les persones grans més vulnerables (aquelles que pateixen soledat, pèrdua de la mobilitat, malalties cròniques, etc.) L'autora afegeix que cal tenir en compte diferents aspectes com: no és el mateix sentir-se vell (vellesa física), que estar vell (vellesa biològica), ser considerat vell (vellesa social), o viure com un vell (vellesa psicològica). D'aquesta manera, el concepte vell pot ser definit a nivell cronològic (la persona ha complert 65 anys), a nivell social (canvis en el rol laboral i social) o a nivell funcional (disminució de les capacitats funcionals que comporten discapacitat o pèrdua de la independència).

Alguns autors parlen de la tercera edat, la quarta edat i la cinquena edat. Al fer aquesta distinció entre les edats Birren i Cunnungham (1985) tenen en compte tres tipus d'envelliment: l'envelliment primari (lliure de malalties), l'envelliment secundari (en el que estan presents algunes malalties) i l'envelliment terciari (associat al deteriorament i la dependència). Per la seva part Rowe i Kahn (1997) parlen de l'envelliment patològic i l'envelliment normal o no patològic; distingint, en aquest últim, entre envelliment usual (absència de malaltia però si un risc de patir-la) i envelliment amb èxit (caracteritzat per la poca probabilitat d'emmalaltir, amb uns alts nivells de funcionament físic i cognitiu). (Cit. Pinazo, 2005)

Font: "V Jornadas de mitos y realidades de las personas mayores". (Pinazo, 2005: 13)

L'envelliment és un procés que es produeix al llarg de la vida, no un estat, i per això va més enllà de l'edat cronològica. Per Rueda, les normes socials determinen quan s'entra en cada etapa de la vida i quan es surt, així com allò que s'espera que la persona faci en cada una. La infància i l'adolescència són les edats pròpies de la formació i adquisició d'habilitats i coneixements per poder orientar-se en la vida, la joventut seria una etapa d'iniciació a la vida social i laboral, l'adulthood una etapa de reproducció i la vellesa l'etapa de pèrdua de l'autoestima i del rol que s'ha desenvolupat durant tota la vida. (Rueda, 2003). "L'aspecte central de l'envelliment és comprendre que es tracta d'un procés que comença des del mateix moment del naixement, cal superar la idea de que l'envelliment és una etapa cronològica que s'inicia a partir dels 65 anys" (Coll i Valle, 2010: 11). En la mateixa línia, Ballesteros (1999) afirma, "l'envelliment suposa un procés que dura, pràcticament, mentre dura la vida; l'envelliment és precisament, vida".

La vellesa es troba influïda per diferents factors: per la personalitat prèvia de la persona (nivell cultural, educació, capacitat de resoldre conflictes, etc.), l'estat de salut (presència de malalties degeneratives), l'entorn (recolzament social i/o familiar) i les experiències vitals (viduïtat, canvi de domicili habitual, etc.) (Martínez, 1999).

Les persones poden envellir de diferent manera, no existeix una única vellesa sinó moltes, amb diferents característiques i maneres de viure-la. Una persona pot envellir assumint com a inevitable aquest procés biològic, tenint en compte els seus aspectes positius i les noves possibilitats. Aquest aspecte, és el que alguns autors l'han denominat com a envelliment saludable. Per a Bazo (2001) l'envelliment saludable i satisfactori, "significa posseir la capacitat de saber adaptar-se i modelar les situacions que satisfacen el ple desenvolupament i harmonia entre la ment, el cos i el medi social". Va més enllà de l'esfera personal, psicològica o biològica de la persona; posa l'accent en el context social i en la importància de les relacions entre les persones i la societat, que es troba en constant canvi.

Ser una persona vella implica, més enllà de ser major d'una edat concreta, pertànyer al grup social de les persones grans; grup al qual se l'hi atribueixen diferents significats depenent del context social en el que es desenvolupa; i és que ser una persona gran constitueix un tret identitari construït socialment. És a dir, va més enllà de l'edat concreta establerta convencionalment a partir de la qual s'entra en el grup de persones grans, ser vell està lligat a una situació de salut i d'autonomia funcional que possibilita una determinada activitat social.

L'objectiu principal de totes les persones és arribar a tenir un envelliment en les millors condicions possibles, tenint en compte els múltiples factors que intervenen en el procés d'envellir. La vellesa, com altres etapes de la vida, és a més d'una qüestió biològica i psicològica, una construcció social. Quan parlem de vellesa amb èxit, hem d'analitzar diferents aspectes, com la salut física, la salut mental, l'eficàcia cognitiva, la competència social i la productivitat, el control personal i la satisfacció vital (Bazo, 1992).

CANVIS SOCIALS EN L'ENVELLIMENT

Fernández-Ballesteros (2000), considera l'envelliment segons tres grans canvis: canvis biològics, canvis socials i canvis psicològics. Segons l'autor, la vellesa física o biològica, és un dels majors indicadors de vellesa, té a veure amb els canvis derivats del desgast físic de l'organisme amb el pas del temps, on apareix l'etapa d'estancament i progressiva disminució de diferents capacitats corporals a mesura que s'avança en l'edat adulta; l'edat psicològica, està relacionada amb la capacitat d'adaptació que es produeixen en els diferents esdeveniments al llarg de la vida; i l'edat social, que es troba determinada per les funcions i la posició social que la persona ocupa en el transcurs de la vida, es refereix als rols i habilitats socials que la persona assumeix en la nova etapa. A mesura que s'envelleix també apareixen canvis i alteracions a nivell orgànic (més possibilitat de patir malalties cròniques i disminució de la massa muscular), funcional (disminució del ritme digestiu, menor visibilitat, alteracions auditives i menor flux sanguini) i canvis psicològics (canvis en la memòria i en l'aprenentatge).

En relació als canvis físics, podem trobar: els canvis físics observables (arrugues a la pell, pèrdua del cabell, reducció de l'altura i canvis en els ossos, músculs i/o articulacions), canvis en les funcions orgàniques vitals (canvis en el sistema cardiovascular, menor rendiment del sistema respiratori i de l'aparell digestiu) i canvis sensorials (disminució de la vista i de l'oïda). En quan als canvis psicològics, apareixen: canvis en la personalitat i afecte (tendència a utilitzar estratègies d'enfrontament més passives i centrades en les emocions), funcionament intel·lectual (pèrdua o disminució d'algunes funcions cognitives), i canvis en el llenguatge. I en

relació als canvis socials: la jubilació (la transició de treballador/a a jubilat/da que té un impacte considerable sobre els ingressos de la persona, l'estil de vida, l'estatus i el paper social de persona jubilada), la xarxa social i relacional (es produeixen canvis en l'estructura familiar, la pèrdua de contacte amb els antics companys de feina i la pèrdua de persones estimades, com la parella i/o germans provocant que la xarxa social de la gent gran cada vegada sigui més reduïda) i la imatge social de les persones grans. (Filardo, 2006).

Font: "Trabajo social y saber práctico: una mirada desde la cotidianeidad de la intervención con adultos mayores en municipios". Naranjo, M., Fabiola, M., Martínez, S. i Inés, C., (1998, 62)

Tots els canvis i processos viscuts poden experimentar-se de manera diferent en cada persona:

- Segons com hagi estat el desenvolupament de la persona fins el moment (aspectes del passat)
- Segons com es visquin les circumstàncies de la situació actual (aspectes del present)
- Segons siguin les orientacions personals cap al futur.

La vellesa es veu com una etapa on apareixen canvis en les relacions socials, on s'experimenta una pèrdua de l'estatus (descriu Ortega com: "el lloc que ocupa una persona en l'estructura social"), canvis en el rol i aspectes associats a l'edat i imposats per la societat. La posició de les persones grans en l'estructura social passa a ser secundària, ja que es perden responsabilitats familiars i professionals i per tant, disminueixen les oportunitats de participació i de relació. (Ortega, 2002)

Segons Melendez Moral (1999), la vellesa està determinada per una sèrie de factors com: l'allunyament de les relacions personals establertes en l'àmbit laboral (pèrdua del rol laboral) i la pèrdua de la relació afectiva amb els amics i familiars (pèrdua del rol en la família) a conseqüència de la distància o la mort d'algunes de les persones més properes. La vellesa, implica uns canvis negatius en la persona com la soledat, el desconcert, la tristesa i/o l'aïllament; tot i que per altra banda, en l'envelliment també existeixen elements positius com l'experiència, la serietat, les vivències i el nou rol d'avi. Per a una bona adaptació als canvis que

es produeixen en aquesta etapa, les persones grans hauran de reestructurar les seves rutines diàries, les seves conductes i el seu comportament per tal de millorar la seva integració i socialització en aquesta etapa.

Els actuals processos de canvi en les societats contemporànies, signifiquen la configuració d'un nou marc caracteritzat no només per l'envelliment de la població, sinó també per les profundes transformacions en les relacions i estructures familiars. Aquestes estructures familiars es veuen modificades, perquè avui en dia, les famílies extenses han deixat de ser freqüents o d'existir. A partir de certa edat, o d'un cert ritual (com pot ser el casament), els joves de la família van abandonant el nucli familiar per formar-ne de nous.

El desarrelament que significa per a la persona gran el desajust en l'interior de la família, és una conseqüència de la percepció diferenciada dels valors de compromís i responsabilitat entre els seus membres. Els més joves formen nuclis nous, deslligant-se del nucli original. En canvi, els adults, conseqüents dels valors familiars clàssics, senten o esperen que els fills i/o les seves filles es responsabilitzin d'ells com a reconeixement i agraïment a l'educació, l'alimentació, la cura i el que els seus pares han fet per ells en altres moments.

Aquest desig per part de les persones grans, no es veu realitzat ja que en les noves generacions, en gran part la cultura juvenil, va totalment deslligada dels vells i de la història. Això es fonamenta en relació a la seva ideologia de viure el present i el moment, sense tenir cap importància pels orígens o sense cap projecció cap a un futur, existeix poca vinculació d'aquests cap a la vellesa. "perquè ara, en aquests temps que tòpicament corren veloços, tot es redueix a temps, i el problema de la vellesa no és més que una circumstància temporal". (J.J. De la Gándara, 1995).

Segons Rueda (2003), la menor dedicació i menor presència de familiars més propers en el canvi de noves necessitats que apareixen en l'envelliment provoca freqüents problemes com: un increment del sentiment de soledat, depressió, tristesa, inseguretat, etc. com a conseqüència de l'exclusió i l'aïllament afectiu i relacional que experimenten. Aquest fet, afecta tan a persones grans que viuen en grans ciutats com a persones que viuen en municipis rurals. Com argumenta Teresa San Román (1990), la gent gran, és, en afecte, víctima de mecanismes d'exclusió i marginació. Aquests dos aspectes, impliquen ser expulsat, substituït o negat a tenir accés a activitats i funcions bàsiques en la vida social.

Per altra banda, un aspecte que cal considerar, és el fet de ser dona a la tercera edat. Tot i que, les dones de manera progressiva i amb el pas del temps protagonitzen un trencament amb els rols tradicionals associats al col·lectiu; aquestes actualment, tenen un gran pes en les relacions

intergeneracionals, desenvolupant les tasques tradicionals associades a la dona, com la cura de la llar i l'assistència a la família, deixant i atribuint la producció i el suport econòmic de la família als homes. Segons Martínez (1997), a mesura que passin els anys, degut als canvis en les relacions laborals i en l'educació (on la dona cada vegada hi és més present), una vegada les dones abandonin la seva etapa laboral (amb la jubilació) apareixeran canvis significatius en els seus interessos i en les seves aspiracions, provocant canvis en el rol de la dona, on aquestes no es veuran associades únicament a la cura de la família i la llar.

A més, els canvis a nivell social com les noves tecnologies, la revolució dels nous mitjans de comunicació, el sistema de telefonia, etc. s'estan produint de manera accelerada i per tant, no és fàcil per a les persones d'entre 60 i 70 anys adaptar-se al ritme dels canvis socials, davant els quals, els ancians poden adoptar una postura d'aïllament i tancar-se en les seves costums, valors i estil de vida, o per el contrari, intentar adaptar-se, la qual cosa suposa un sobreesforç.

CONSTRUCCIÓ I IMATGE SOCIAL DE LA VELLESA

Els estudis i treballs que tenen en compte la imatge social de les persones grans comencen a sorgir a mitjans del segle passat, de la mà de professionals de la medicina i la psiquiatria. Aquests estudis eren realitzats a persones seleccionades generalment a partir de les consultes mèdiques, dels hospitals i dels centres psiquiàtrics (Lehr, 1980). Dels resultats d'aquests treballs, es van extreure unes conclusions on sorgien els estereotips negatius cap a la vellesa, que coincidien amb la imatge de persones malaltes, amb situació de dependència i amb problemàtiques socials i econòmiques. Es podria considerar que la major part dels estereotips socials de la vellesa englobaven àrees com el deteriorament de la salut física i mental, la pèrdua de la motivació i la pèrdua dels interessos vitals .

L'envelliment no és només una qüestió demogràfica, és també una qüestió social. En aquest sentit, Lehr (2003) considera que una persona és vella quan els membres del grup social al qual forma part el consideren com a vell. L'aparició de canvis físics que s'associen a l'etapa de la vellesa provoca que els individus (en qualsevol tipus de societat) es considerin vells degut a la percepció que tenen d'ells les altres persones. Autores com Bazo (1990), opinen que aquest fet pot donar-se degut als estereotips negatius i les connotacions negatives que s'associen a les persones grans en la nostra societat. Per l'autora el principal problema de la vellesa és que resulta mal vista i és objecte de repulsió per part de tota la població en general i també de les persones grans, que han interioritzat en el seu procés de socialització una sèrie d'imatges negatives de la vellesa que contribueixen a distorsionar la veritable visió d'aquesta etapa.

Cada societat és responsable de la imatge que genera de la gent gran de la seva població. La vellesa en si, és un estigma socialment construït, algunes vegades positiu i la majoria de vegades negatiu. El gerontòleg Rober Butler l'any 1969 va utilitzar el terme "viejismo" (de l'anglès, *ageism*), per descriure el procés de discriminació cap a les persones grans pel sol fet de ser velles i equipara aquestes actituds (protagonitzades especialment per persones joves) al racisme o al sexisme. (cit. Martín, 2003). El *viejismo* provoca que els joves vegin a les persones grans de manera diferent al que són ells mateixos; així, subtilment, comencen a deixar d'identificar aquests grans com iguals. Butler (1975) afirma que el *viejismo* proporciona protecció als joves d'allò al que tenen por: l'envelliment, la malaltia i la mort. (Cit. Melero, 2006)

Schultz (1974) defineix els estereotips com: "creences generalitzades de trets que es suposa que són típics o característics de determinats grups socials, basades moltes vegades en informacions ambigües i incompletes". Altres autors com Tajfel (1984) també defineixen el concepte d'estereotips com:

"Una imatge mental molt simplificada d'alguna categoria de persones, institucions o esdeveniments que és compartida per un gran nombre de persones. Normalment van acompanyades, tot i que no necessàriament, de prejudicis, es a dir, d'una predisposició favorable o desfavorable cap a qualsevol membre de la categoria en qüestió". (cit. Jensen i Voguel, 2005: 4-5)

La persona gran és estereotipada amb l'estigma d'inferioritat. El terme "estigma" procedeix del grec i etimològicament es refereix als talls o cremades que portaven els esclaus, els criminals o els traïdors en el cos. Un estigma és literalment una senyal en la superfície del cos que indica que la persona és perillosa o culpable, és com un càstig judicial en forma de mutilació, cicatriu o senyal. Goffman (1970: 20) apunta: "Un individu estigmatitzat pot també intentar corregir la seva condició de forma indirecte, dedicant un enorme esforç personal en les àrees d'activitat que per raons físiques o accidentals es consideren, pel comú, inaccessibles per a qui posseeixi el seu defecte".

Com s'ha exposat anteriorment, al llarg de la vida es van produint modificacions en el cos humà, aquests canvis en les persones moltes vegades es confonen o s'associen amb la malaltia, fet que provoca una concepció equívoca de la tercera edat, definint-la com una etapa d'incapacitat i inutilitat.

Al respecte Zafaronni afirma:

“existeix una imatge estereotipada de les persones grans que els representa com inútils i malalts, a la que s’afegeixen característiques summament negatives. Es parteix del supòsit de que el vell te una afectivitat gastada, aplanada, que es sent menys i que te una major dificultat de comunicació per la qual no aconsegueix comunicar-se especialment amb altres generacions. S’adjudica a la persona gran una incapacitat per adquirir noves habilitats, una menor intel·ligència, una major propensió a la malaltia, una menor creativitat i una absència de sexualitat”.

(Zafaronni, 2004: 125-126)

Piña (2004) indica que moltes vegades la vellesa porta associada una sèrie de mites i estigmes que han estat imposats no només per la societat sinó també per les persones del mateix col·lectiu de gent gran. Les persones en general, de totes les edats, inclús els mateixos ancians, perceben la vellesa des d’una posició negativa. A més, la vellesa s’ha degradat des de molts àmbits i expressions humanes, com també des dels mitjans de comunicació que diàriament la relacionen amb la malaltia, la mort, el deteriorament, la debilitat, entre d’altres. Atribucions que desenvolupen actituds, creences i accions que estimulen el rebuig i la negació a aquest període vital. La imatge social negativa de la vellesa dificulta la visió d’una imatge positiva.

Les creences populars en torn la vellesa, encara avui en dia, es troben immerses en imatges i mites que equiparen o relacionen la persona gran amb el deteriorament i pèrdues físiques, psicològiques i socials. Aquesta realitat comporta actituds i comportaments negatius cap al col·lectiu, amb el risc de com afirma D. José Luis Pinillos, “les persones grans acabaran essent el que es diu que són”. (Cit. Pinazo, 2005)

En la “II Asamblea mundial sobre el envejecimiento”, Santamaria, López de Miguel i Mendiguren (2002), van demanar a persones de diferents àmbits i col·lectius sobre les característiques que es consideren definitòries de la vellesa. Els resultats d’aquest estudi, van donar a conèixer que el 77% dels participants consideraven l’edat com a aspecte definatori de la vellesa; mentre que tan sols el 23% restant utilitzava altres aspectes per a definir-la, com per exemple: l’estat de salut, la forma de ser, la jubilació, les capacitats intel·lectuals o l’activitat i xarxes de relacions socials de les que disposa la persona. Totes les persones tenen assimilada una imatge de persona gran en relació al seu aspecte físic i deteriorament de la salut, per aquets motiu, es consideren persones grans totes aquelles que s’aproximen a aquesta imatge.

Els estereotips de la cultura occidental en front a l’envelliment, han portat a que moltes persones experimentin certa por a l’arribada d’aquesta etapa de la vida, que fins i tot pot provocar l’aïllament social (Ocampo, 2004). Es pot considerar que la majoria dels estereotips

socials lligats a la vellesa engloben àrees com el deteriorament de la salut física i mental, la pèrdua de la motivació i dels interessos vitals.

Belando (2006), després de fer l'anàlisi sobre els tòpics negatius i els prejudicis en torn a la vellesa, considera la visió de les persones grans com un dels màxims problemes de la societat actual, en tres àmbits diferents:

- En l'àmbit sociocultural: La nostra societat actual es caracteritza per canvis constants que afecten a la població de manera directa i la vellesa es tracta d'un col·lectiu incapaç d'adaptar-se a les innovacions, construint un obstacle en el canvi.
- En el pla econòmic: Les persones d'edat avançada son improductives i consumeixen poc; a més, costen cars a la societat, sobretot, quan necessiten d'assistència sanitària un llarg període de temps.
- En l'àmbit psicològic: En les persones grans apareixen conflictes i incomprensions en vers altres grups d'edat, sobretot actualment, on trobem fàcilment quatre generacions.

Mentre en la societat tradicional el deixar de ser útil o actiu era una conseqüència de la incapacitat per a treballar, en la societat moderna aquesta situació està determinada per una decisió burocràtica basada en estereotips moderns de l'envelliment que no tenen res a veure amb les capacitats reals de molts individus per a poder desenvolupar una activitat productiva (Cain, 1974, Cit. Fernández-Ballesteros, 2000)

En les societats capitalistes el més valorat és la producció i l'obtenció de beneficis econòmics. Cada individu té valor en la societat en funció de l'aportació que faci al producte social; en aquest sentit, degut a que les persones grans es troben apartades del mercat laboral i són considerades poc productives es queden en un segon pla, sentint-se exclosos de l'esfera pública i limitant les seves activitats a l'esfera privada.

LA IMATGE DE LA VELLESA A TRAVÉS DELS INFANTS I ELS ADOLESCENTS

La socialització és un procés mitjançant el qual la persona adquireix al llarg de la seva vida, els valors, normes i esquemes de comportament propis de la cultura i la societat on es desenvolupa. Tots aquests elements són integrats i interioritzats en l'estructura de la seva personalitat, de tal manera que li permeten adaptar-se a l'entorn. Es pot considerar que els agents de socialització són aquelles persones o institucions que formen part dels diferents contextos en que interactua la persona, i que a través de la seva acció voluntària o involuntària, incideixen en la seva educació. Les actituds, estereotips i prejudicis que s'associen

a la vellesa són apreses durant la infància, fonamentalment a través de la relació amb els agents de socialització tals com la família, els amics, els mitjans de comunicació, etc. (Pinazo, 2005). Belando (2006) afirma que els prejudicis contra la vellesa són adquirits durant la infància i amb el pas del temps es van accentuant, així que la imatge negativa cap al col·lectiu es troba present en totes les edats.

Tenint en compte que la societat ens empeny a una segregació per edats generant espais aïllats o ghettos (els nens, al col·legi; els avis, als clubs de jubilació, etc.) on es porten a terme activitats d'oci compartides amb persones d'edats similars, fet que provoca que actualment els nens i joves tinguin poc contacte amb persones grans a excepció de les relacions intergeneracionals i intrafamiliars. Degut a aquesta absència de contacte, les persones grans son percebudes totes elles com similars, homogenis i iguals. En canvi, els infants i els adolescents que tenen un major contacte amb persones grans mostren més acceptació i tenen una imatge més positiva del col·lectiu. (Pinazo, 2005)

L'any 2001 l'empresa CIMOP (Comunicación, Imagen y Opinión Pública) va portar a terme per a l'IMERSO l'estudi "Percepciones Sociales hacia las Personas Mayores". En aquest treball es suggeria que la percepció dels nens i nenes sobre la vellesa té un caràcter bàsicament descriptiu i en relació a l'aspecte, essent els canvis físics associats a l'edat i el deteriorament (caminar amb dificultats, lentitud en els moviments, arrugues, canes, etc.) els aspectes més rellevants, deixant de banda els estereotips negatius.

Sovint les imatges són construïdes en sèries de polaritats (blanc i negre, cel i infern, Déu i el diable, alegria i tristesa, jove i vell, etc). En la nostra cultura la imatge i estètica de la joventut està positivament carregada amb connotacions de bellesa, de moda, d'energia, d'optimisme, mentre que les imatges de vellesa comporten connotacions negatives de lletjor, inactivitat, degeneració i tristesa. Aquestes polaritats simbòliques de la imatge mai són definitives i fixes, sinó que canvien històricament en la mesura que els grups lluiten per definir i reconstruir les imatges que se'ls atribueixen (Fernández-Ballesteros, 2001). Seguint a Jesen i Voguel (2005), l'etapa de la joventut tendeix a idealitzar-se i es considerada com la millor etapa de la vida on s'experimenten èxits personals i en la que es té una xarxa social més extensa que en altres etapes de la vida. Com menciona Vega (1990), la infància i la joventut s'observen com etapes positives i de creixement, mentre que l'etapa de la vellesa es veu com un final negatiu que s'acaba amb la mort.

En la "V Jornada de Mitos y realidades de las personas mayores" Pinazo (2005) argumenta que vivim en una societat orientada a la joventut, on es posa l'èmfasi en "mantenir-se joves", i

aquest fet pot explicar el perquè els demás grups d'edat mantenen actituds negatives cap a la gent gran. Quan els grups de joves observen al grup de persones grans, s'analitzen com una percepció futura de la seva existència, amb una creença generalitzada de l'amenaça dels aspectes negatius per el seu propi benestar futur.

Bazo (1992), va estudiar com els joves descrivien i expressaven els sentiments i la relació amb els seus avis; aquests, eren descrits en general de forma positiva: afectuosos, comprensius, tendres, disposats a ajudar, consellers, etc. En poques ocasions, els avis van ser definits amb adjectius negatius com: insuportables, egoistes, dominants, cridaners, etc. (cit. Pinazo, 2005)

Melero en el seu treball "Modificaciones de los estereotipos sobre los mayores", insisteix en l'existència dels canvis significatius en les relacions entre grups d'edat i en els problemes d'estructura, organització i relacions entre les diferents generacions. L'autor denomina aquest fet com "conflicte intergeneracional", on els avenços en la millora de la vida de les persones grans, són percebudes de manera equívoca per les generacions més joves. Melero en el seu estudi, pretén demostrar que aquestes creences dels joves poden ser modificades, tot i les dificultats que això comporta. Una de les solucions que l'autor proposa és portar a terme una educació en base a les persones grans i una formació adequada en les primeres etapes de la vida. (Melero, 2006)

Segons Levy (2003), quan els adults s'apropen a la tercera edat segueixen manifestant conductes negatives, passant per un període de negació i un d'acceptació, fins que es descriuen a si mateixos com a persones grans. En aquest sentit, com més fort és l'estereotip més resistència es fa per part de l'adult a identificar-se com a tal. En un estudi realitzat per la mateixa autora va poder observar que els adults d'entre 55 i 75 anys tendeixen a descriure's com a adults joves, evitant ser considerats com a adults grans. (Cit. Jesen i Voguel, 2005)

En l'article "Imagen social de los mayores en estudiantes jóvenes universitarios" portat a terme per Aristizábal (2005), la imatge que els joves tenen dels ancians es troba associada al deteriorament de les capacitats físiques i mentals i a l'aïllament social, sense tenir en compte les capacitats, habilitats i experiències que posseeixen.

L'envelliment i els canvis que es produeixen és un procés que cap persona vol protagonitzar, només se'n vol ser espectador extern, Andrew Blaikie expressa:

"Si hi ha alguna cosa que ha estat constant al llarg dels segles ha estat la percepció de que solament envelleixen els altres, quan el cert és que, si no hi ha cap accident, tots portem un ancià en el nostre interior que solament precisa d'un temps, de poc, de molt poc, cada dia menys per manifestar-se". (cit. Bayés, 2006: 108).

És a dir, que la vellesa en si mateixa no només és amenaçadora per la gent que la viu, sinó que també pel que avui en dia són joves. Sembla que, en molts casos, el pas de l'anterior etapa a una de nova, és viscuda com si d'una muntanya russa es tractés, d'estar al cim de tot, a caure en picat.

L'AUTOIMATGE

La imatge de "si mateix" es troba considerada en moltes teories psicològiques com una categoria important que cal tenir en compte. Newcomb (1959), defineix el terme "si mateix" com: "l'individu, tal i com es percep a si mateix dins d'un sistema de referència condicionat socialment". Depenent de la imatge que la persona construeixi d'ell mateix, pot ser que s'experimenti i es desenvolupi com a fort, adaptat i amb gran control sobre la situació o com a fràgil, insegur i/o dependent dels altres. (cit. Lehr, 2003: 221)

Quan es parla de la imatge de la vellesa, cal referir-se i tenir en compte tant a les actituds que tenen les persones de diferents edats cap al col·lectiu (estereotips, prejudicis, conducta discriminatòria) com la autoimatge dels mateixos. En ocasions, les persones grans manifesten percepcions similars a altres grups d'edat i s'associen a si mateixos amb la malaltia, el deteriorament mental, la rigidesa de pensaments, la falta de participació, la dependència, els problemes socials i econòmics i l'absència de capacitats.

Pinillos (1994), respecte la imatge que les persones grans tenen de si mateixes afirma: "un acaba per ser el que creu que és, i el que creu que és, depèn moltes vegades del que diuen que és". El col·lectiu de persones grans (víctimes de discriminació que queda legitimada per l'estereotip) interioritzen la imatge que es té d'ells, afectant d'aquesta manera a la seva autoestima i al seu benestar, assumint el rol que s'espera d'ells, transformant-se en ciutadans passius o fins hi tot aferrant-se al passat com una forma de mantenir presents els seus valors o records dels temps anteriors. (cit. Pinazo,2005)

Les representacions socials, creences, percepcions i expectatives cap a la vellesa són creades per la mateixa societat i configuren una sèrie d'estereotips negatius sobre aquesta etapa, on de manera conscient o inconscientment, les persones grans responen. "L'estereotip cap a les persones grans té, en general, una connotació negativa, tant dins de la societat occidental, com dins del mateix grup de gent gran." (Gómez, 2003: 181).

Les anteriors afirmacions mostren la importància que té per a les persones grans la seva imatge en la societat (de forma genèrica) i en les persones més properes (de forma particular). A més, la imatge creada sobre la vellesa tindrà una influència determinada sobre les actituds i

comportaments de les persones que intervinguin en les seves necessitat, com per exemple, els gerontòlegs, geriatres, infermeres, etc.

Connidis (1989), en un dels seus estudis, va preguntar a un grup de 400 persones majors de 65 anys sobre les coses bones i les coses dolentes que comporta envellir. En els resultats, el 34% opinava que “envellir no tenia res de dolent” i el 10% va respondre que “no hi havia res de dolent ni de bo en l’envelliment”. La majoria de persones enquestades es decantava per caracteritzar l’envelliment com un conjunt de canvis on n’apareixen de negatius i altres de positius (cit. Pinazo, 2005). Seguint amb la percepció dels ancians, Bazo (1990) va estudiar el que suggeria per a la gent gran el terme ancià: el 34% opinava que “s’és vell quan ja no serveixes per res” i el 8% dels participants afirmaven que “no s’és vell mai”. En els dos estudis, algunes persones no van donar resposta al que es demanava.

L’any 1990, Ma Teresa Bazo, va preguntar a un grup de persones grans quan una persones es podia considerar anciana, les respostes van ser les següents: Un 34% afirmava que “quan un ja no serveix per res”, un 25% “quan es tenen molts anys, un 24% “quan ja no es té il·lusió per res”, un 6% considerava que “a partir dels 65 anys”, un 3% pensava que després de la “jubilació” i un 8% dels enquestats pensava que “mai s’és vell”. (Bazo, 1990)

Per l’autora,

“El problema de la vellesa és que resulta mal vista i és objecte d’aversió per part de les persones en general i de les ancianes en particular, que han interioritzat en el seu procés de socialització una sèrie d’imatges negatives sobre la vellesa provocant que es distorsioni la veritable visió de si mateixos” (Bazo, 1990: 201).

Si es té en compte que les actituds influeixen en el comportament, els estereotips sobre els ancians poden produir efectes sobre el que s’espera d’ells o del seu comportament. És a dir, si es pensa que els avis són depressius, el que s’espera d’ells es que mostrin comportaments relacionats amb la depressió com la soledat, la tristesa i/o el baix estat d’ànim. Si aquest fet es percep així entre els avis pot produir conseqüències que poden afectar el seu benestar. Seguint amb aquesta apreciació, si convencem a les persones grans de que no tenen edat per portar a terme certes activitats, és probable que ni tan sols intentin començar-les o que les abandonin.

Ningú ha predit que l’última etapa del cicle vital, fos obligatòriament negativa, sinó que ve relacionada amb un conjunt de pèrdues que es van experimentant de forma acumulativa, però aquestes no impedeixen que es pugui gaudir de la vellesa. Així es creu que “per desgràcia són

moltes les persones que consumeixen els seus últims i valuosos anys en petits mons tancats, sense esperança". (Bayés, 2006: 107).

INTERVENCIÓ DEL TREBALLADOR SOCIAL AMB GENT GRAN

L'interès científic per la vellesa es va iniciar a finals del segle XIX amb la geriatria mèdica centrada en aspectes de caire psicològic. Posteriorment, noves disciplines dins les ciències del comportament, va aportar causes socials, psicològiques i psiquiàtriques als aspectes mèdics de la vellesa. Després de la segona guerra mundial es van intensificar les investigacions sobre l'envelliment, a causa de que per primera vegada a la història, una gran part de la població arribava a edats molt avançades. Més endavant, la gerontologia va desenvolupar estudis interdisciplinaris seguint el model bio-psico-social.

El treball social, com a professió i disciplina científica de les ciències socials implicada en el coneixement de la vellesa, aporta a la gerontologia una orientació pràctica i una acció-intervenció reflexiva i professional. A més, participa en l'elaboració i implantació de polítiques públiques, portades a terme en plans, programes i projectes que generen canvis individuals, grupals i/o comunitaris orientats a la promoció, prevenció i assistència del col·lectiu estudiat. Això permet que s'elaborin teories que intentin donar una explicació general, limitada en temps i espai, de les problemàtiques que envolten a les persones grans.

La intervenció amb persones grans implica que el professional tingui en compte la problemàtica en la que es troba el col·lectiu, així com les representacions socials construïdes per la població, formades principalment per estereotips. La vellesa es vista com una situació d'inutilitat de la persona, per aquest motiu, és important estimular la independència de les persones grans, tenint en compte les bones condicions de salut, el seu entorn, la seva xarxa de relacions i el recolzament social del que disposen. La tasca del treballador social ha de basar-se en una intervenció de retroalimentació on desapareguin els prejudicis dels discursos i es trenquin els mites presents en la societat; a més, de recuperar la veu dels ancians, el seu protagonisme i l'acció participativa del col·lectiu, és el que hauria d'orientar la pràctica professional. (Cañizares, 2010)

García, Manuel i Bravo, afirmen:

“No ens hem de centrar en les carències reals i/o potencials de la persona o del seu entorn, sinó que hem de tractar d'identificar la capacitat d'afrontar la necessitat social. D'aquesta manera es pot superar la visió tradicional d'intervenir en base a un diagnòstic de dificultats, problemes, necessitats i carències de la persona i de la

seva situació per posteriorment, proposar solucions a partir de recursos socials existents i de la mobilització de la pròpia dinàmica de la persona i el seu entorn".
(Cit. Cañizares, 2010: 193)

- **Treball social gerontològic**

La gerontologia és la ciència que estudia el procés d'envelliment en les persones des de tots els seus aspectes: biològics, psicològics i socials. En aquest sentit, les principals disciplines científiques que estudien i intervenen en l'envelliment són: la geriatria, la gerontologia social, l'antropologia de la vellesa, la psicologia de la vellesa, la sociologia de la vellesa i el treball social gerontològic. (Filardo, 2006).

El treball social gerontològic, neix com una disciplina separada que busca el seu lloc dins les ciències i a través de la qual es va deixar endarrere la idea de representar a la vellesa com un període vital de crisi o com una etapa problemàtica, i es va dedicar a descriure els canvis comuns en la vellesa, el procés adaptatiu i els canvis en les funcions socials de les persones.

Martin (2003), en el seu llibre "Trabajo social en gerontología" pretén crear un espai de reflexió, anàlisi i propostes sobre el treball social gerontològic, assenyalant els rols específics del treball social en aquesta especialitat, que porta a terme les seves funcions en serveis socials, centres de salut, hospitals, centres residencials, centres de dia, centres d'investigació i docència, partint sempre de la premissa fonamental de que l'atenció gerontològica ha de tenir un caràcter integral i multidisciplinari.

Manuel Martin (2003: 48) defineix el treball social gerontològic com:

"La pràctica i disciplina científica encarregada de conèixer les causes i els efectes dels problemes socials individuals i col·lectius de les persones grans i de com aconseguir que aquestes persones assumeixin una acció organitzada tan preventiva com transformadora per superar-los".

L'objecte d'intervenció del Treball Social en el camp de la vellesa són les persones grans (tant a nivell individual com col·lectiu). Es tracta d'una intervenció professional intencionada i científica (racional i organitzada) en la realitat social de les persones grans, per conèixer-la i transformar-la; afavorint conjuntament amb altres professionals, el màxim benestar del col·lectiu.

L'envelliment de les persones no es pot descriure, estudiar o explicar sense tenir en compte les tres dimensions principals que hi influeixen: la física, la psicològica i la social. D'aquesta triple dimensió, el treball social intervé sobre la última. Per Sánchez Delgado, la intervenció i la prevenció està orientada als tres nivells, que no són mútuament excloents: (Cit. Martín, ibid.)

- Prevenció primària: Comporta accions encaminades a aturar o prevenir algunes actituds i accions que puguin afectar a les persones grans. Un exemple pot ser, els programes de preparació per a la jubilació.
- Prevenció secundària: comporta el control i ajuda davant situacions problemàtiques existents. Per exemple, dotar d'estratègies de superació del dolor i la soledat davant la pèrdua de la parella.
- Prevenció terciària: Pretén disminuir els afectes d'una condició d'incapacitat i ajuda a la persona gran a recuperar el seu nivell màxim de funcionament. Evitar que la persona gran es torni totalment dependent.

A nivell general, les funcions bàsiques del Treball Social gerontològic són les mateixes que les de la resta de camps d'intervenció del Treball Social, que posa de manifest Mary Richmond. (Cit. Martín, ibid.)

Funcions de comprensió:

- De les característiques individuals i/o familiars de les persones grans.
- De les característiques generals de les persones grans.
- Dels recursos sociofamiliars i les influències del medi social.

Funcions d'acció:

- Atenció directe a les necessitats socials de les persones, famílies i grups, desenvolupant les seves capacitats personals.
- Atenció indirecte, utilitzant els recursos tècnics, materials i humans de la comunitat.

L'objectiu de la intervenció del treball social gerontològic és conèixer i transformar la realitat de la gent gran, contribuint amb altres professionals a aconseguir el màxim benestar del col·lectiu, entenent-lo com un sistema global d'accions que augmenta el desenvolupament del benestar humà en els processos de canvi social individual, familiar i/o comunitari. Per aquest motiu, des del treball social, el més important és detectar, estudiar i diagnosticar les necessitats socials dels ancians. No ens hem de centrar en les carències de la persona o de l'entorn, sinó que cal identificar les capacitats de la persona per poder fer front a les seves necessitats socials; es tracta de centrar l'acció en la persona gran i que aquesta sigui protagonista de les intervencions socials que es portin a terme.

Tenint en compte la necessitat d'unió entre allò individual i allò col·lectiu, Martín (ibid.) descriu els objectius del treball social a nivell comunitari, a nivell grupal i a nivell individual:

- A nivell comunitari: Implica un apropament de la comunitat a la que es forma part i en la qual la persona gran s'ha de sentir integrada. Per portar a terme una bona intervenció, cal conèixer les capacitats i potencialitats de la comunitat: conèixer l'estructura de la població, la seva història, el nivell econòmic, associatiu i participatiu. En aquest nivell, cal potenciar l'associacionisme i la participació de les persones grans, portant a terme programes de desenvolupament comunitari que afavoreixin la seva integració. Per aquest motiu, cal actuar de manera integral en tots els sistemes de protecció social: educació, serveis socials, sanitat, cultura i oci.
- A nivell grupal: es pot treballar de manera organitzada amb persones que formin part del mateix col·lectiu, per tal de compartir vivències i experiències personals. Té com a objectiu, crear vincle entre persones amb les mateixes problemàtiques i el seu entorn i reforçar la solidaritat cap al col·lectiu afectat.
- A nivell individual: el treballador es marca com a objectiu mantenir i augmentar la funcionalitat social de la persona gran; això implica potenciar la seva autoestima, la confiança en si mateix, l'autonomia personal i la identitat individual.

Per Cristina de Robertis (2000), els principis d'intervenció del treballador social són: La lluita contra l'exclusió social de la gent gran i la reconstrucció del vincle social.

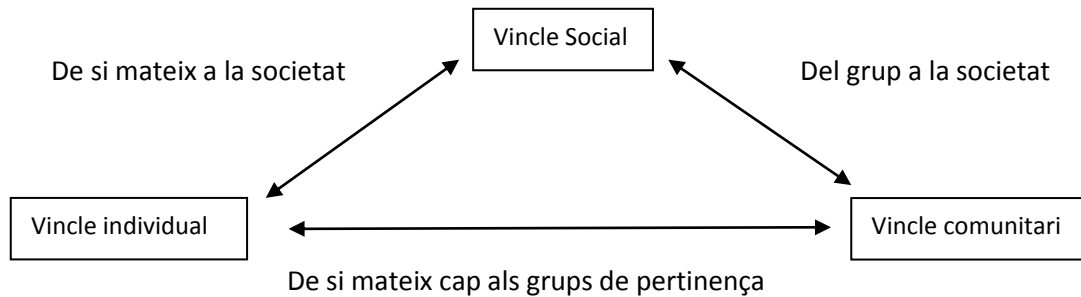
En relació a la lluita contra l'exclusió social de les persones grans, els principis d'intervenció són:

- El treball constant d'inserció de les persones en el medi social en el que viuen.
- L'accés als drets socials que la societat ofereix a tots els seus membres.
- La prevenció de tots els riscos que comporta l'exclusió social.
- La creació de nous recursos per a la inserció de les persones grans.

En relació a la reconstrucció del vincle social, els principis d'intervenció són:

- Restablir el vincle individual: es tracta d'invertir el procés de desvalorització per un procés d'adquisició de noves habilitats, reforçar la confiança en si mateix i en les seves capacitats.
- Restablir el vincle comunitari: consisteix en crear llaços entre la persona gran i els sistemes de proximitat: la família, amics, veïns, grups culturals, socials i d'oci, etc. La integració en aquests grups reforça l'estat individual ja que genera consideració social, valorització personal i experiències que permeten tenir una imatge positiva i major confiança en si mateixos.

- Restablir el vincle amb la societat: Inclou beneficis i obligacions tan de la persona com de la societat.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de Robertis, C. (2000): Conferències y ponencias del IX Congreso de Diputados en Trabajo Social y Asistentes Sociales.

CONCLUSIONS

El nou context social i les modificacions en la societat actual comporten una sèrie de realitats i circumstàncies que afecten a les relacions socials. Aquesta transformació de la societat està tenint i tindrà grans conseqüències en els diferents àmbits de la vida individual, familiar i comunitària. A principis del S.XX els ancians posseïen el valor de la saviesa i l'experiència, avui en dia aquests elements semblen no tenir valor en una societat que per sobre de tot, dóna importància a les noves tecnologies de la informació i als mitjans de comunicació. Per aquest motiu, les persones grans conformen un col·lectiu que ha de fer un sobreesforç per adaptar-se a les noves realitats.

Tot i que actualment es sap que les persones grans gaudeixen d'uns nivells de salut acceptables, encara es segueix associant la vellesa amb la malaltia, el deteriorament i la mort. Sent aquests, alguns dels estereotips més freqüents que els afecten avui en dia, considerant-los com a: persones dependents, malaltes i incapaces de valer-se per si soles.

Resulta curiós comprovar com les persones tenen interioritzada una imatge de la vellesa que no coincideixen amb la realitat actual. Per aquest motiu, conèixer les actituds dels nens i dels joves pot ser un bon indicador per precedir les actituds del futur, fent-nos reflexionar sobre la planificació d'intervencions dirigides a canviar la percepció de la velles cap a una visió més realista.

En l'etapa de la vellesa apareixen múltiples aspectes positius que és necessari donar a conèixer des de la infància. Per això, el primer pas és fomentar l'interès de les persones en conèixer el col·lectiu, les seves característiques psicològiques i socials, actituds, vivències, etc. a través de programes educatius dirigits a tota la població. Apropiar-se a aquest grup d'edat suposaria una millor comprensió i estima cap a les persones grans i a la llarga una societat per a totes les edats amb igualtat de condicions i oportunitats.

Els programes de canvi d'actituds han d'intentar aconseguir: que el coneixement de la vellesa arribi a ser més objectiu (tant entre la població general com entre els mateixos ancians), que la percepció de l'envelliment sigui més positiva i que es contempli la vellesa sense por. D'aquesta manera, els ancians seran vistos com a persones amb moltes experiències que transmetre i amb una vida per culminar.

Totes les persones grans tenen dret a gaudir d'unes condicions de vida que els permetin participar en els diferents entorns socials. Per aquets motiu, és necessari viure en un context que potencii i faciliti la seva autonomia personal i social, que els permeti viure d'acord amb les seves potencialitats, interessos i decisions. La vellesa és una etapa més de la vida que pot estar plena de possibilitats.

Que les experiències que es produeixen en la vida de les persones depenguin de diferents circumstàncies i siguin canviants en el temps, porta a pensar que la vellesa de les generacions futures podran gaudir de millors condicions socials i relacionals que en l'actualitat, degut a fets com: l'educació, les noves tecnologies de la informació i la comunicació, les millores en l'alimentació, la pràctica de l'exercici físic i els canvis de percepció. La gent gran, en un futur, tindrà més oportunitats per desenvolupar-se com a un col·lectiu autònom, amb un nou rol social i amb una forta posició en la societat.

Cada vegada més i amb la contribució de professionals de la medicina, de psicòlegs i del treballador o la treballadora social, s'ha produït un canvi gradual en la imatge de l'envelliment, mostrant la gent gran més enèrgica i amb més vitalitat. Es tracta d'un procés lent que implica la reconstrucció social de la imatge tradicional que està encara present.

L'envelliment de la població planteja, sens dubte, alguns reptes importants als sistemes de protecció social, a l'estructura de la família i a les xarxes de solidaritat, però considerar el fenomen com una sèrie de problemes i no com a noves oportunitats per a l'existència humana pot contribuir a excloure i marginar encara més al col·lectiu de gent gran.

BIBLIOGRAFIA

- Aguayo, C. (1998). Facultad de ciencias sociales. (Tesi doctoral, Universidad católica Blas cañas, 1998). *Trabajo social y saber práctico: una mirada des de la cotidianidad de la intervención con adultos mayores en municipios*, 192.
- Alba, V. (1992). *Historia social de la vejez*. Barcelona: Editorial Laertes.
- Altarriba, F.X. (1992). *Gerontología: Aspectos biopsicosociales del proceso de envejecer*. Barcelona: Ed. Boixareu universitaria.
- Arenas, M., Novo. A. (2008). Cambios sociales e iniciativas de las personas mayores: un paso hacia un nuevo rol social. *Revista de antropología experimental*. 8, 23, 313-330
- Aristizabal, N. (2005). Imagen social de los mayores en estudiantes jóvenes universitarios. *Red de Revistas Científicas de América Latina, el Caribe, España y Portugal: Sistema de Información Científica*. 1, 4, 27-32
- Balandó, M. (2006). *Modelos sociológicos de la vejez y su repercusión en los medios*. Comunicación e Ciudadanía.
- Bayés, R. (2006). *Afrontando la vida, esperando la muerte*. Madrid: Alianza Editorial.
- Bazo, M^a.T. (1990). *La sociedad anciana*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- Bazo, M^a.T. (1992). La vejez como construcción cultural. *Revista de gerontología*, 4, 237-242.
- Bazo, M^a.T. (1992). *La ancianidad a través de los/las jóvenes*. Universidad del país Vasco-Euskadi. 40. 57-73.
- Bazo, M^a.T. (2001). *La institución social de la jubilación: de la sociedad industrial a la postmodernidad*. València: Nau llibres.
- Bravo, J., Martín, M. (2003). *Trabajo social gerontológico. Aportaciones del trabajo social a la Gerontología*. Trabajo social en gerontología. Madrid: Editorial síntesis.
- Cañizares, B. (2010). Vejez y prejuicios: desafíos para el trabajo social. *Revista de trabajo social*. 3, 198-196.
- Coll, L., Valle del, G. (2011). *Envejecimiento saludable*. (1a ed.) Barcelona: Institut de l'envelliment de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Costoya, A., Mendez, P. (2001). *Manual de Antropología Política*. Murcia: Universidad Católica San Antonio (UCAM).
- De la Red, N., Rueda, D. (2003). *Intervención social y demandas emergentes*. Madrid: Editorial CCS.
- Fernández-Ballesteros, R. (2002). *Vivir con vitalidad*. Madrid: Ed. Pirámide.

- Fernández-Ballesteros, R., Moya, R., Iñiguez, J., Zamarron, M. (1999). *Qué es Psicología de la vejez*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- Fernández, J., Kehl S. (2001). La construcción social de la vejez. *Cuadernos de Trabajo Social*. 14, 125-161.
- Filando, C. (2006). Trabajo social para la tercera edad. *Documentos de Trabajo Social*. 49, 204-219.
- Gandara, J. (1995). *Envejecer en soledad, repercusiones psicopatológicas de la soledad en los ancianos*. (1ª ed.) Madrid: Editorial Popular.
- Goffman, E. (1970). *Estigma*, Buenos Aires: Amorrortu.
- Gómez, T. (2003). Heteroestereotipos y autoestereotipos asociados a la vejez en Extremadura. (Tesis Doctoral, Universidad de Extremadura, Facultad de Formación del Profesorado, Departamento de Psicología y Sociología de la Educación, 2003)
- Institut d'estadística de Catalunya. (2014) *Demografia i qualitat de vida. Estructura per edats*. Recuperat el 09 de Març de 2014, des de:
<http://www.idescat.cat/dequavi/?TC=444&V0=1&V1=2&lang=es#T1>
- Institut d'estadística de Catalunya. (2014). *Estructura per edats i sexe*. Recuperat el 30 de Març de 2014, des de:
<http://www.idescat.cat/territ/BasicTerr?TC=8&V3=5&V4=540&ALLINFO=TRUE&PARENT=1&V0=3&V1=0&CTX=B&VN=3&VOK=Confirmar>
- Jensen, F., Vogel, N. (2005). *Percepciones en torno al envejecimiento en jóvenes universitarios: apuntes en torno a la profecía autocumplida*. Observatorio social del envejecimiento en Chile: Universidad de Chile.
- Lehr, U., Thome, H. (2003). *Psicología de la senectud: Procesos y aprendizaje del envejecimiento*. Barcelona: Herder Editorial.
- Martín, M. (2003). *Trabajo Social en Gerontología*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Martínez, S. (1997). La figura de la mujer en la tercera edad. *Pedagogía Social*. 15-16, 137-144.
- Martínez, M., Polo, M., Carrasco, B. (2002). Visión histórica de concepto de vejez desde la edad media. *Cultura de los cuidados*. 23, 40-46.
- Meléndez, J.C. (1999). *Percepción de relaciones sociales en la tercera edad*. *Revista de Psicogeriatría*. 15, 18-22.
- Melero, L. (2006). Modificaciones de los estereotipos sobre los mayores: Análisis de las variables evolutivas del cambio de actitudes en adolescentes y jóvenes. *Comunicación e ciudadanía*, 4, 2-19.

- Pinazo, S. (2005). Estereotipos de las personas mayores. ¿Qué significa ser mayor? *Las personas mayores en el umbral del S.XXI*. Mitos y realidades de las personas mayores. 5, 7-22.
- Piña, M. (2004). *Gerontología social aplicada*. Argentina. Editorial Espacio.
- Popolo, F. (2001). *Características sociodemográficas y socioeconómicas de las personas de edad en America Latina*. Santiago de Chile: Centro Latinoamericano y Caribeño de demografía.
- Organización Mundial de la Salud (2013). *10 datos sobre el envejecimiento de la población*. Recuperat el 7 de Març, des de:

<http://www.who.int/features/factfiles/ageing/es/index.html>
- Ortega, F. (2002). *Fundamentos de sociología*. Madrid: Editorial síntesis.
- Robertis, C. (2000). *Conferències y ponencias del IX Congreso de Diputados en Trabajo Social y Asistentes Sociales*. Consejo General de Diplomados en Trabajo Social. Santiago de Compostela.
- Rodríguez, R. (2010). *Salud, amor y sexo en los adultos mayores*. Guayaquil. Eduquil.
- San Román, T. (1992). *Cultura y vejez*. Barcelona: Fundación la Caixa.
- Santamarina, C., López, P., López de Miguel, P, Mendiguren, V. (2002). *Envejecer en España*. II Asamblea Mundial sobre el envejecimiento. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Santamaría, C. (2006). *Percepciones sociales hacia las personas mayores*. Observatorio de personas mayores (IMSERSO). Comunicación y ciudadanía. 4, 1-12.
- Sánchez, C. (2004). Departamento de psicología evolutiva y la educación (Tesi doctoral, Universidad de Málaga, 2004). *Estereotipos negativos hacia la vejez y su relación con variables sociodemográficas, psicosociales y psicológicas*, 267.
- Toledano, L. (2008) *¿Se puede? Trabajo social en domicilios de ancianos*. (1a ed.) Barcelona: Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistens Socials de Catalunya.
- Vega, J. (1990). *Psicología de la Vejez*. Salamanca: Editorial Gráficas Varona.
- Zafaronni, E. (2004). *Discriminación y vejez*. Buenos aires: Ediciones de la UNLA.